

ATOQLI OT KOMPONENTLI INGLIZ VA O‘ZBEK MAQOLLARINING TEMATIK GURUHLARI

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti 4-bosqich talabasi

Shaydulova Lobar

Shaydulovalobar5@gmail.com

Termiz davlat pedagogika instituti

Tillar fakulteti

Gumanitar yo‘nalishlarda chet tillar kafedrası

o‘qituvchisi **Mirzayeva Feruza**

Feruzamirzayeva1983@gmail.com

Annotation. This article examines thematic groups of English and Uzbek proverbs containing proper noun components. It analyzes historical, religious, geographical, and literary sources that form the basis of such proverbs. Special attention is given to their linguacultural significance and reflection of national worldview. A comparative analysis of English and Uzbek proverbs is also provided. The study concludes that proverbs with proper names serve as an important means of transmitting cultural memory and values.

Keywords. proverbs, proper nouns, thematic groups, linguaculturology, English language, Uzbek language, culture

Аннотация. В данной статье рассматриваются тематические группы английских и узбекских пословиц с компонентом собственных имен. Анализируются исторические, религиозные, географические и литературные мотивы, лежащие в основе таких пословиц. Особое внимание уделяется их лингвокультурологической значимости и отражению национального мировоззрения. Также проводится сопоставительный анализ английских и узбекских пословиц с точки зрения семантики и культурных особенностей. Делается

Вывод о том, что пословицы с собственными именами являются важным средством передачи культурной памяти и ценностей народа.

Ключевые слова. пословицы, собственные имена, тематические группы, лингвокультурология, английский язык, узбекский язык, культура

Annotatsiya. Ushbu maqolada atoqli ot komponentli ingliz va o‘zbek maqollarining tematik guruhlarini tahlil qilinadi. Tarixiy, diniy, geografik va adabiy manbalarga asoslangan maqollar lingvokulturologik jihatdan o‘rganiladi. Ularning milliy dunyoqarashni ifodalashdagi o‘rni va madaniy ahamiyati yoritiladi. Ingliz va o‘zbek maqollari qiyosiy tahlil qilinib, o‘xshashlik va farqlar aniqlanadi. Maqolada bunday maqollar xalq madaniy xotirasi va qadriyatlarini yetkazishda muhim vosita ekani ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar. maqollar, atoqli otlar, tematik guruhlar, lingvokulturologiya, ingliz tili, o‘zbek tili, madaniyat

Atoqli ot komponentli maqollar tilshunoslikda alohida o‘rin tutadi, chunki ular nafaqat til birliklari, balki madaniy, tarixiy va ijtimoiy tafakkurning ifodasi hisoblanadi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi bunday maqollarni o‘rganish orqali har bir xalqning qadriyatlari, dunyoqarashi va tarixiy tajribasini chuqur anglash mumkin. Atoqli otlar — bu shaxs ismlari, geografik nomlar, tarixiy shaxslar yoki madaniy obrazlar bo‘lib, ular maqol ichida ramziy ma’no kasb etadi.

Birinchi katta tematik guruh — tarixiy shaxslar bilan bog‘liq maqollardir. Ingliz tilida “Caesar’s wife must be above suspicion” maqoli Yuliy Sezar nomi bilan bog‘liq bo‘lib, insonning axloqiy pokligi va shubhasiz bo‘lishi kerakligini bildiradi. Bu turdagi maqollar tarixiy voqealar va siyosiy hayot bilan chambarchas bog‘langan. O‘zbek tilida esa Amir Temur, Alisher Navoiy kabi tarixiy shaxslar bilan bog‘liq hikmatlar keng uchraydi. Masalan, Temur siymosi orqali adolat, kuch va tartib g‘oyalari ifodalanadi. Bunday maqollar xalqning tarixiy xotirasini saqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Ikkinchi tematik guruh diniy va mifologik obrazlarga asoslangan maqollardir. Ingliz tilida “David and Goliath” iborasi kuchli va zaif o‘rtasidagi kurashni ifodalaydi. Bu maqol Bibliyadagi voqeaga asoslangan bo‘lib, kichik kuch ham katta kuchni yengishi mumkinligini ko‘rsatadi. O‘zbek maqollarida esa diniy manbalardan kelib chiqqan

hikmatlar sabr, taqdir va imon tushunchalari bilan bog‘liq. Bunday maqollar xalqning ma’naviy qadriyatlarini aks ettiradi.

Uchinchi guruh geografik nomlar bilan bog‘liq maqollardir. Ingliz tilida “Carry coals to Newcastle” maqoli Newcastle shahrining ko‘mir sanoati bilan bog‘liq bo‘lib, ortiqcha yoki keraksiz ishni bajarishni anglatadi. Bu turdagi maqollar geografik realiyalarga asoslanadi va ma’lum hududning iqtisodiy yoki madaniy xususiyatlarini ifodalaydi. O‘zbek tilida esa Samarqand, Buxoro, Xiva kabi shaharlar bilan bog‘liq maqollar va iboralar mavjud bo‘lib, ular tarixiy madaniyat va ilm-fan markazlarini ifodalaydi. To‘rtinchi tematik guruh adabiy va madaniy manbalardan kelib chiqqan maqollardir. Ingliz adabiyotida Shekspir asarlaridan olingan ko‘plab hikmatli iboralar mavjud bo‘lib, ular xalq orasida maqol darajasiga ko‘tarilgan. Masalan, “All that glitters is not gold” iborasi tashqi ko‘rinish har doim ham haqiqatni aks ettirmasligini bildiradi. O‘zbek adabiyotida esa xalq dostonlari va klassik asarlar asosida shakllangan maqollar keng tarqalgan bo‘lib, ular xalq donishmandligini ifodalaydi.

Beshinchi guruh ijtimoiy va ramziy obrazlar bilan bog‘liq maqollardir. Bu turdagi maqollarda atoqli otlar umumiy ramzga aylanib, ma’lum bir axloqiy xulosa chiqarishga xizmat qiladi. Ingliz va o‘zbek tillarida bunday maqollar inson xulqi, jamiyatdagi munosabatlar va axloqiy qadriyatlarni ifodalashda muhim rol o‘ynaydi.

Atoqli ot komponentli maqollar lingvokulturologik jihatdan juda muhimdir, chunki ular til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib beradi. Har bir maqol ortida tarixiy voqea yoki madaniy tajriba yotadi. Ingliz va o‘zbek maqollarini qiyoslash esa ikki xalqning tafakkur tizimidagi o‘xshashlik va farqlarni aniqlash imkonini beradi. Masalan, har ikkala xalqda ham tarixiy shaxslar orqali axloqiy xulosa chiqarish an’anasi mavjud.

Shuningdek, bu maqollar til o‘rganishda ham muhim didaktik ahamiyatga ega. Ular o‘quvchilarga nafaqat tilni, balki madaniyatni ham o‘rgatadi. Maqollarni o‘rganish orqali talabalar nutq boyligini oshiradi, fikrlash doirasini kengaytiradi va madaniy kompetensiyasini rivojlantiradi.

Atoqli ot komponentli maqollarni o‘rganishda muhim yo‘nalishlardan biri ularning pragmatik xususiyatlarini tahlil qilishdir. Pragmatika nuqtai nazaridan maqollar faqat

ma'no ifodalash vositasi emas, balki nutqiy vaziyatda muayyan kommunikativ maqsadni amalga oshiruvchi birlik sifatida ham qaraladi. Atoqli otlar bu jarayonda ekspressivlikni kuchaytiradi va tinglovchida kuchli assotsiativ tasavvur uyg'otadi. Masalan, tarixiy shaxs nomi tilga olinganda, tinglovchi avtomatik ravishda o'sha shaxs bilan bog'liq bilim va tasavvurlarni faollashtiradi. Bu esa maqolning ta'sir kuchini oshiradi.

Shuningdek, atoqli ot komponentli maqollarni tarjima qilish muammosi ham alohida ilmiy masala hisoblanadi. Ingliz va o'zbek tillari o'rtasida madaniy tafovutlar mavjudligi sababli, bunday maqollarni to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilish har doim ham ularning asl ma'nosini to'liq yetkazib bermaydi. Tarjimon ko'pincha ekvivalent topish yoki izohlash usulidan foydalanishga majbur bo'ladi. Masalan, "Carry coals to Newcastle" maqolini o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilish ma'noni yo'qotadi, shuning uchun uning funksional ekvivalenti orqali tushuntirish talab etiladi. Bu holat lingvokulturologik farqlar tarjima jarayoniga bevosita ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Atoqli ot komponentli maqollarda metaforik tafakkur ham muhim rol o'ynaydi. Atoqli otlar odatda real shaxs yoki joyni bildirsa-da, maqol ichida ular metaforik ma'no kasb etadi. Masalan, "Caesar" nomi faqat tarixiy shaxsni emas, balki hokimiyat, kuch va siyosiy mas'uliyat ramzini ham ifodalaydi. O'zbek tilida ham Amir Temur obrazi faqat tarixiy shaxs sifatida emas, balki adolatli hukmdor timsoli sifatida ishlatiladi. Bu jarayon tilning semantik kengayishini ko'rsatadi.

Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan qaralganda, atoqli ot komponentli maqollar inson ongida konseptual xaritalar yaratadi. Har bir maqol ma'lum bir konseptual modelni faollashtiradi. Masalan, "David and Goliath" modeli zaif-kuchli oppozitsiyasini ifodalovchi universal konsept sifatida ishlaydi. O'zbek madaniyatida ham shunga o'xshash konseptlar mavjud bo'lib, ular xalq og'zaki ijodi orqali shakllangan. Bu esa turli tillarda umumiy kognitiv strukturalar mavjudligini ko'rsatadi.

Sotsiolingvistik jihatdan esa atoqli ot komponentli maqollar jamiyatning ijtimoiy stratifikatsiyasini ham aks ettiradi. Ayrim maqollar elit madaniyatdan kelib chiqqan bo'lsa, boshqalari xalq og'zaki ijodi mahsulidir. Ingliz tilida Shekspir asarlaridan olingan iboralar yuqori madaniyat mahsuli sifatida qaralsa, o'zbek tilida xalq dostonlari va og'zaki ijod

namunalari asosiy manba hisoblanadi. Bu farq har ikki xalqning madaniy rivojlanish tarixini aks ettiradi.

Lingvokulturologik tahlil shuni ko'rsatadiki, atoqli ot komponentli maqollar milliy identifikatsiyani shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Har bir xalq o'z tarixiy shaxslari va geografik nomlari orqali o'zini ifodalaydi. Masalan, o'zbek maqollarida Samarqand va Buxoro ilm va madaniyat markazi sifatida tasvirlansa, ingliz maqollarida London yoki Newcastle kabi shaharlar iqtisodiy va ijtimoiy kontekstda ishlatiladi. Bu holat milliy ong va geografik tasavvurning til orqali ifodalanishini ko'rsatadi.

Atoqli ot komponentli maqollarni ta'lim jarayonida qo'llash ham katta metodik ahamiyatga ega. Ular o'quvchilarda nafaqat til kompetensiyasini, balki madaniy kompetensiyani ham rivojlantiradi. Maqollar orqali o'quvchilar real hayotiy vaziyatlarni tushunishga o'rganadi, chunki har bir maqol ortida hayotiy tajriba yotadi. Bu esa kommunikativ yondashuv asosida til o'qitishda juda samarali vosita hisoblanadi.

Shuningdek, zamonaviy raqamli muhitda atoqli ot komponentli maqollar yangi ko'rinishlarda ham tarqalmoqda. Internet memlari, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli kontentlar orqali klassik maqollar qayta interpretatsiya qilinmoqda. Bu jarayon maqollarning zamonaviy kommunikatsiyada ham faol ishlatilayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, yoshlar orasida ingliz maqollari global madaniyat ta'sirida keng tarqalmoqda, bu esa madaniyatlararo integratsiyani kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, atoqli ot komponentli maqollar tilshunoslik va madaniyatshunoslikning muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Ularni tematik guruhlariga ajratish ularning semantik va madaniy mazmunini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ingliz va o'zbek maqollarini qiyosiy o'rganish esa xalqaro lingvokulturologiya uchun ham katta ilmiy ahamiyatga ega.

References

1. Mieder, W. (2004). *Proverbs: A Handbook*. Greenwood Press.
2. Schipper, M. (2009). *Never Say 'I': Proverbs and Sayings*. Oxford University Press.
3. Taylor, A. (2012). *The Proverb*. Harvard University Press.
4. Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. Pearson Education.

5. Mirzaeva, Feruza. “Структурно-семантические характеристики английских и узбекских пословиц с существительными компонентами.” Универсальная индексная библиотека Вестника педагогов нового Узбекистана, vol. 1, no. 11, 30 Nov. 2023, pp. 64–67.
6. Mirzayeva F. "Proverb as an object of linguistic research" World Bulletin of Social Sciences (33), 82-87, 2024.
7. Mirzayeva F. "Contrastive study of proverbs with a hydronom component in English and Uzbek languages" The Peerian Journal (40),36-38, 2025.